

Almira Džanić

**Pedagoški fakultet
Univerzitet u Bihaću**

*pregledni naučni rad
review scientific paper*

Razvoj prezenta u bosaničnim pravnim tekstovima srednjovjekovne Bosne

Sažetak:

U radu se obrađuje razvoj prezenta u bosaničnim pravnim tekstovima srednjovjekovne Bosne sa ciljem boljeg razumijevanja prezenta i njegovih nastavaka u savremenom bosanskom jeziku. Rad se temelji na korpusu povelja koje su nastale na području srednjovjekovne Bosne u periodu od 12. do 15. vijeka. Korpus povelja smo odabrali, jer su relativno udaljene od crkvenoslavenskoga jezika i bliže su živom narodnom govoru. Prezentski nastavci su prikazani tabelarno i prate ih odgovarajući primjeri. Ovaj rad obuhvata i uporednu analizu pojavnosti prezentskih nastavaka u evanđeljima. Ovakav pristup smo odabrali kako bi se odnos između starocrkvenoslavenizama i uticaja narodnog jezika bolje mogao uočiti. U dijelu ovoga rada se i metodološki objašnjava način učenja i savladavanja prezenta kroz nastavni proces na fakultetu, jer smo u radu sa studentima uočili potrebu za preglednijim prikazom.

Ključne riječi: *prezent, srednjovjekovna Bosna, glagolski oblici, evanđelja, pravni tekstovi*

Uvod

Često se kod studenata prilikom savladavanja prezenta, tačnije njegovog razvoja i nastavaka javljaju nejasnoće i nerazumijevanje istog. Tada je nužno da se prikaže dijahronijski aspekt jezika, odnosno ukaže da „jezik je zbivanje, a ne stanje“ (Džanić 2011, 19). Ovo je razlog zašto smo odlučili na sažet način¹ i na jednom mjestu predstaviti razvoj prezenta u bosaničnim pravnim tekstovima srednjovjekovne Bosne. Korpus na kojem smo zasnovali ovaj rad čine srednjovjekovne bosanske povelje koje su nastajale u periodu od 12. do 15. vijeka, a koje su objavljene u knjizi „Bosanični pravni tekstovi u srednjovjekovnoj Bosni“².

Svaki prezentski nastavak koji pronalazimo u poveljama će pratiti i odgovarajuće oznake³, a svaki primjer će biti naveden i u odgovarajućem kontekstu.

Prezentske nastavke koje smo ekscerpitali iz povelja ćemo porediti sa prezentskim nastavcima koji se javljaju u evanđeljima, a koje je u svojoj knjizi istražila Vera Jerković. Naime, liturgijska građa (u ovom slučaju evanđelja) nam ne pruža dosta materijala za ispitivanje, jer je ona oduvijek bila konzervativna i nije dozvoljavala brži i veći prodor elemenata govornoga jezika. Ponovno ćemo naglasiti da ovaj korpus nije pogodan za genetsku historiju bosanskoga jezika (kao „unutarnjeg“ mehanizma), jer u liturgijskim tekstovima dominira crkvenoslavenski temelj. Liturgijski tekstovi od svojih su početaka bili „prepisivačke prirode“ i nisu, za razliku od listina, dozvoljavali infiltracije narodnih jezičkih elemenata. Dakle, uticaji „bosanske“ štokavštine na ove tekstove neznatni su iako su izrazito bitni. Za razliku od evanđelja administrativno-pravni tekstovi nam nude širu sliku prodora elemenata živog narodnog govora i zbog toga su nam poslužili za proučavanje prezenta u ovome radu, a uporište za ovakve tvrdnje smo pronašli u sljedećem:

- (1) Srednjovjekovne bosanske isprave pružaju veoma bogatu građu za historiju bosanskoga i srpskohrvatskoga jezika;

1 Više o ovome pitanju vidi u, Džanić, Almira (2015): *Glagolski oblici u bosaničnim pravnim tekstovima srednjovjekovne Bosne*, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka.

2 A. Turbić-Hadžagić “Bosanični pravni tekstovi u srednjovjekovnoj Bosni”, JU Javna biblioteka “Alija Isaković” Gradačac, 2011.

3 Napomena: U radu i analizi glagola i glagolskih oblika koristit ćemo sljedeće oznake:

P + broj – oznaka za broj povelje (npr. P1);

sljedeći broj nakon oznake za povelju označavat će broj stranice na kojoj se nalazi povelja;

zadnji broj označava redak u povelji u kojem se nalazi pojedini glagol ili glagolski oblik.

Na primjeru to izgleda ovako: (P1: 12, 8), što znači – povelja broj 1, 12. stranica, redak 8.

- (2) Kod nekih pojava (npr. kod množinskoga -ā-genitiva) srpskohrvatska ili štokavska inovacija pojavljuje se prvi put upravo u bosanskim poveljama;
- (3) Bosanske isprave imaju različite osobitosti, koje se ne mogu uočiti u srpskim i dubrovačkim ispravama, ili barem ne u istom ostvarenju;
- (4) Usprkos tome uočava se znatno međusobno podudaranje staroštokavskih idioma (varijanata);
- (5) Kod nekih je promjena teško ili gotovo nemoguće prepoznati jasne tendencije, bilo da postoji miješanje različitih dijalekata ili zbog uticaja književnoga crkvenoslovenskoga jezika (to se tiče prije svega razvoja jata);
- (6) Bosanske isprave treba dalje dokumentirati i istražiti budući da mogu bitno pridonijeti pisanju nove historijske gramatike. (Reinhart 2012: 143)

Tek poređenjem nastavaka iz ove dvije srednjovjekovne vrste pisanih dokumenata možemo dobiti jasniju sliku razvoja prezenta u srednjem vijeku na prostoru Bosne.

Prezent

Prezent je u prošlosti, kao što ima i danas, imao ulogu označavanja radnje koja se neprestano dešava u sadašnjosti, međutim, njegovi su se oblici razlikovali od stoljeća do stoljeća. Iz ovoga ćemo razloga razvoj prezenta pratiti kroz četiri stoljeća.

Poznato je da su u ie. prajeziku postojale tematske i atematske prezentske tvorbe. Tematska je konjugacija zamijenila atematsku još u praslavenskome. Iz toga proizlazi podatak (npr. Matasović u radovima često govori o preovladavanju tematskih prezentskih tvorbi) da je preostalo vrlo malo atematskih tvorbi, dok su tematske prezentske tvorbe bolje očuvane.

Ovisno o tome što prethodi ličnomu nastavku glagola, sve glagole dijelimo na tematske i atematske. Atematski glagoli su glagoli kod kojih se lični nastavak naslanja izravno na prezentsku osnovu, dok tematske glagole dijelimo u dvije skupine ovisno o tome koji tematski samoglasnik (-e- ili -i-) povezuje lični nastavak i prezentsku osnovu.

Prezent u bosaničnim pravnim tekstovima

Bosanični pravni tekstovi srednjovjekovne Bosne iz 12. stoljeća nam pružaju šture glagolske oblike jer ih je vrlo malo sačuvano. Danas nam je dostupna samo Povelja Kulina bana i u njoj nalazimo svega nekoliko prezenta. Mnogo se govorilo o uređenom jeziku i stilu Povelje Kulina bana pa iako predstavlja usamljeni pravni dokument 12. stoljeća, odaje nam sliku stanja glagolskih oblika starijega razdoblja.

Odmah ćemo istaknuti primjer za 1. lice jednine s nastavkom *-u*: *prisezaju* (P1: 14, 12) koji pokazuje da u 12. stoljeću još nije došlo do zamjene nastavka *-u* s *-m*, što se i slaže s Belićevom (Belić 1969) konstatacijom da se sve do 17. stoljeća osim ovoga nastavka rabe i drugi nastavci. U 12. stoljeću imamo i jedan primjer za 3. lice jednine : ^{kolikore} *moge* (P1: 16, 17) te za 3. lice množine: *trъgujuke* (P1: 14, 8-9).

Belić je pronašao i brojne potvrde za 3. lice jednine (ali i množine) iz 12. stoljeća koji imaju nastavak *-e* ili *-t*, dok je u ovome obliku zabilježen samo jedan primjer s *-e* za 3. lice jedine: ^{kolikore} *moge* (P1: 16, 17) i jedan primjer za 3. lice množine: *hode* (P1: 14, 7). Od ranije je poznato da je ovo *-t* nastalo od enklitičke zamjenice *тъ*.

Prezent se u 13. stoljeću se ne razlikuje puno od prezenta u 12. stoljeću. U 1. licu množine nalazimo nastavak *-mo*: *keљnemo sê* (P4: 21, 8); u 1. licu jednine imamo *-u*: ¹ *ne činu* (P4: 22, 17); ^{ako ja} *čuju* (P6: 30, 21-22); *klъnu se* (P2: 18, 3). U 1. licu množine imamo nekoliko primjera i s *-mo*, npr.: *keљnemo sê* (P4: 21, 8); ^{koi uč[e]nu imeti. da} *spasemo i strezêmo* (P6: 30, 11-12) itd. Takvo stanje nalazimo kroz cijelo 13. stoljeće.

Starobosanske elemente uočavamo u 3. licu jednine, gdje imamo nastavak *-e*: ^{a se eće ako} *vêrûe* (P3: 19, 7). Takvo stanje nalazimo i u 3. licu množine u kojem također imamo *-e*: ^{srъblinъ vlaha :} *čine* (P4: 22, 16). U 3. licu jednine imao primjer i s *-i*: ^{dokole.} *stoi*. Ovu pojavu S. Nikolić u knjizi *Staroslovenski jezik* (Nikolić 2005) objašnjava ovako:

„U 3. licu jednine – nastavak *-тъ* u vezi s enklitičkim *i* i *съ* može se javljati u obliku

-тъi-i ili *-toi* (§ 106) i *-to-съ* (§ 76): *надъ въсѣтъ ... поставиты - i* MT XXIV 17 *Mar.* i sl. *оуръва* na g(ospod)ê da izbavito *-i Ps. 24a16* i sl. kako možete *- съ* dati jv VI 52 *Mar.* (= *съ* *можеть As.*) i sl.“ (Nikolić 2005: 147)

U 14. stoljeću u 1. licu jednine imamo *-mъ*: ^{i zafo mi knezъ pavao sinъ svetopodъvsago g(ospo)d(i)na i rođitelja} *ôbečavamъ se* (P15: 67, 10-12), ali sa supostojanjem nastavka *-u*: ⁱ *zapisuju* (P15: 67, 12), ⁱ *molju* (P10: 44, 34/35). U množini u 1. licu i dalje imamo *-mo*: ^{i I meni da stvorimo i svršimo i} *tvrdimo* ^{u vse} (P13: 57, 39). Belić smatra da je ovaj nastavak naslijeđen iz staroslavenskih spomenika iz preteritalnih vremena, kako su ranije smatrali.

Dalje, 3. lice jednine se javlja s nastavkom *-e* ili *-i*: *do* kole *držī* i *gospoduje* *kraljevstvo* mi *ovom'zi* *zemlōm(b)* (P10: 42, 18), *do* kole *držī* i *gospoduje* *kraljevstvo* mi *ovom'zi* *zemlōm(b)* (P10: 42, 18). U ovome smo licu pronašli i stari prezentski nastavak *-t[ь]*: *kraseče* se *slavetъ* *boga* *vsedrži*tela (P11: 46, 4), i *kraseče* se *slavetъ* *b(o)ga* *vsedrži*tela (P14: 59, 5). U 3. licu množine imamo nastavak *-u*: *i* *isplnaju*ču *kraljevstvu* mi *prīdъnjaju* *ljubōv(b)* (P10: 41, 14) i nastavak *-e*: *a* *mole* *kraljevstvo* mi (P12: 49, 12), i *prose* · *da* *tuži* · *u* *tōmъ* · *mēsī* · *u* *gradu* i *rodъ* *ōnēmъ* · *gradomъ* /.../ *postavi* · *kraljevstvo* mi *slanice* (P12: 49, 12/13). Osim ovoga nastavka, nalazimo i stari nastavak *-t(ь)*: *Тимъ* *же* i *кѣтрī* [?!] *с(а)рѣсци* *по* *всои* *вселеннои* *утврѣждajут(ь)* *се* (P14: 58, 4).

U 15. stoljeću u 1. licu jednine pronašli smo nastavke *-ju* i *-u*: *tako* *že* i *mi* *g(ospo)d(i)nъ* *kralъ* *tvrtko* *tvrtkovijъ* *potvrѣjaju* i *tvrtju* *vse* *zakone* (P20: 89, 15/16), i *eče* *imъ* *potvrѣjaju* *ōnai* *Sela* *u* *primorъi* i *zemlu* *čo* *imъ* *se* *udrži* *u* *povelii* *bivšago* *krala* *ōstoe* (P20: 89-92, 17/18), a u 1. licu množine imamo nastavak *-mo*: i *lubimo* i *milosrdno* *primamo* i *primismo* *ōd(ь)* *danasъ* *naprida* *do-* *koli* *svitъ*. *Stoi* *vlastele* i *vsoju* *ōrѣjnu* *grada* *dubrov'nika* (P20: 89, 12), i *zato* *sa* *vsimi* *edinosrd[n]o* *potvrѣjemo* i *tvrtđimo* (P20: 92, 24), i *takozi* *pravimo* i *povelivamo* (P20: 93, 31). Dalje, u 2. licu množine imamo nastavak *-te*: *koe* *po* *ōbičaju* *daete* *kraljevstvu* *mi* *ō* *vsakomъ* *prihodečemъ* (P21: 99, 5/6).

Treće lice jednine javlja se s nastavkom *-i*: *Stoi* *vlastele* i *vsoju* *ōrѣjnu* *grada* *dubrov'nika* (P20: 89, 12), i *lubimo* i *milosrdno* *primamo* i *primismo* *ōd(ь)* *danasъ* *naprida* *do-* *koli* *svitъ*. *Stoi* *vlastele* i *vsoju* *ōrѣjnu* *grada* *dubrov'nika* (P20: 89, 12), i *kotarī* *čo* *nimъ* *rečenimъ* *pristoi* (P20: 92, 25), a 3. lice množine s nastavkom *-e* i *-ju*: *u* *poveli* *koju* *imaju* *za* *primorъe* *govore* *nimъ* *kralъstvo* *mi* *vaše* *tozi* *ni* *a* *govore* *kralъstvu* *mi* *vlastele* *dubrovъč(b)ci* (P20: 92, 19), i *k* *našemu* *gospocstvu* i *pokazuju* i *čine* (P23: 110, 9).

Rijetko se javlja i treće lice množine s starim nastavkom *-t(ь)*: *timъže* i *skufetra* *crъska* *po* *vsoi* *vselenoi* *utvrѣđaju* *se* i *kraseče* *se* *slavetъ* *b[o]ga* *vsedrži*tela (P22: 105, 2/3).

Već početkom 15. stoljeća uočavamo da je nastavak za 3. l. množine neujednačen pa u istoj povelji (P22) imamo primjer s nastavkom *-ju* i s nastavkom *-t(ь)*: *timъže* i *skufetra* *crъska* *po* *vsoi* *vselenoi* *utvrѣđaju* *se* i *kraseče* *se* *slavetъ* *b[o]ga* *vsedrži*tela (P22: 105, 2/3), *timъže* i *skufetra* *crъska* *po* *vsoi* *vselenoi* *utvrѣđaju* *se* i *kraseče* *se* *slavetъ* *b[o]ga* *vsedrži*tela (P22: 105, 2/3).

Dvojniski oblici prezenta nisu zabilježeni pa smo i kod ovoga, ali i drugih glagolskih oblika odlučili dvojinu obraditi nakon jednine i množine kako ne bismo narušili kontinuitet, iako je ranija praksa drugačija. Ovakvo stanje nalazimo i u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika:

„Dvojina je kod glagola u hrvatskome nestala rano, prije nego u imenskoj promjeni.”
(Matasović 2009: 101-102)

Tablica 1. *Prezentske paradigme u poveljama iz 12, 13, 14. i 15. stoljeća*

Prezent u poveljama									
Jd.					Mn.				
	12. st.	13. st.	14. st.	15. st.	12. st.	13. st.	14. st.	15. st.	
1.	-u	-u	-u, -mь	-ju, -u, (-mь) ¹	1.	-	-mo	-mo	-mo
2.	-	-	-	-	2.	-	-	-	-te
3.	-e	-e, -i	-e, -i, -t[ь]	-i	3.	-e	-e	-u, -e -t(ь)	-ju, -e -t(ь)

Pregled pojavnosti prezenta i njegovih gramatičkih osobina kroz četiri stoljeća nam govori o nivou prodora starobosanskoga jezika u administrativno-pravne tekstove. Prvo lice jednine se s nastavkom *-mь* javlja tek u 14. stoljeću, dok u množini *-mo* imamo već od 13. stoljeća. Dakle, u 1. licu jednine inovacije su najvidljivije u 14. stoljeću, jer se u 12. i 13. stoljeću javljaju primjeri s nastavkom *-u*, dok nastavak *-mь* izostaje.

Primjećujemo da se u 15. stoljeću ne vidi razlika između „pravilnih” nastavaka (prema praslavenskome) i novih nastavaka. Ovo ne znači da u 15. stoljeću u 1. licu jednine imamo samo nastavke *-u* ili *-ju*, ali nam korpus zbog ograničenja ne nudi druge nastavke. Ovaj nastavak *-mь* vodi porijeklo iz atematskih glagola koji su često bili u upotrebi.

„U hrvatskome je nastavak *-m* < **-mь* < **-mi* iz malobrojnih atematskih glagola prešao na gotovo sve tematske glagole (...). Zamjena je uvedena postupno: još u 13. stoljeću zahvatila je glagole s prezentskom osnovom na *-ā-* (*znaju* > *znām*), potom se proširila na glagole s prezentskom osnovom na *-i-* (*plātim*), i na *-e-* (*jedem*, 15. st.).” (Matasović 2009: 91)

Kako bismo rezimirali osobine prezenta koje se pojavljuju u poveljama (administrativno-pravnim tekstovima), izdvojiti ćemo inovacije koje smo pronašli. Dakle, inovacije su mnogobrojnije i najvidljivije su u:

- 1. lice jednine (od 14. stoljeća) s nastavkom *-mъ* za tematske glagole,
- 1. lice množine (od 13. stoljeća) s nastavkom *-mo*,
- 3. lice jednine s nastavkom *-tъ* (nekoliko primjera),
- 3. lice jednine s nastavkom *-e* ili *-i* (učestali),
- 3. lice množine s nastavkom *-ju* ili *-e* (učestali),
- 3. lice množine s nastavkom *-tъ* (nekoliko primjera);

Prezent u evanđeljima

Situacija je nešto drugačija u bosanskim evanđeljima. Kod njih je prodor elemenata živoga narodnog govora dosta manji, a to možemo pratiti također proučavanjem glagolskih nastavaka. Nastavci iz bosanskih evanđelja će nam poslužiti kao predložak pomoću koga ćemo lakše uočiti inovacije u administrativnim tekstovima. Dakle, nastavke iz administrativnih tekstova poredit ćemo s nastavcima iz evanđelja. Za opis stanja u 14. i 15. stoljeću poslužit će nam gore spomenuti rad – *Paleografska i jezička ispitivanja o Čajničkom jevanđelju Vere Jerković* (Jerković 1975) jer je u njemu dobro opisan i oprimjeren sistem glagolskih oblika koji su sačuvani u Čajničkom jevanđelju. Autorica upozorava da najčešće kod glagola atematske prezentske vrste nalazimo naslijeđene staroslavenske nastavke te da imamo malobrojna odstupanja, a kod glagola s tematskim dijelom u relativno malom broju imamo odstupanja od staroslavenske norme. U prvom licu jednine Jerković je uočila da nema nastavka *-m*, dok smo u administrativno-pravnim tekstovima u 14. stoljeću pronašli nastavak *-m* u 1. licu jednine. U 1. licu množine Jerković je pronašla samo jedan primjer s nastavkom *-mo*, dok se ovakav nastavak u poveljama javlja i u 13. i 14. stoljeću, a u 3. licu jednine nastavak *-tъ* izostaje samo dvaput, dok se u poveljama javlja samo tri puta. U poveljama nismo pronašli dvojinske oblike prezenta, dok u evanđeljima nalazimo i dvojinske oblike. Jerković (Jerković 1975) upozorava da u evanđeljima dolazi do izjednačavanja 3. lica s 2. licem dvojine te da je ova pojava uočljiva već u kanonu.

Na kraju mogli bismo navesti autoričine zaključne riječi o prezentu, jer bi nam on oslikao stvarno stanje u evanđeljima: „Ako se ima na umu da je prezentski oblik u jevanđelju veoma čest, onda je broj primera u kojima se inovacije javljaju mali” (Jerković 1975: 170).

Za razliku od evanđelja u poveljama nalazimo i inovacije u 3. licu jednine, gdje se rijetko javljaju primjeri s nastavkom *-tъ*, ovisno o tematskome morfemu, s nastavkom *-i* ili *-e* vrlo česti i javljaju se već od 13. stoljeća. Mihaljević (Mihaljević 2008) tvrdi da je

nastavak *-t < *-tъ u 3. l. jednine i množine analoški izgubljen te da su primjeri s ovim nastavkom, koje nalazimo npr. u *Redu i zakonu* iz 14. stoljeća, crkvenoslavenizmi.

Zaključak

Na osnovu uvida u izvore i literaturu zaključujemo da postoji potreba za istraživanjem glagola (u ovom slučaju prezenta) u bosaničnim pravnim tekstovima srednjovjekovne Bosne od 12. do 15. stoljeća, jer su:

- a) pisani jezikom središnjega štokavskog prostora, koji danas služi kao osnova trima standardnim jezicima,
- b) nastajali na različitom prostoru unutar štokavskog terena (još ne postoji značajnija podjela po dijalektima unutar štokavskoga),
- c) funkcionalno su „čisti” i u približno jednakoj mjeri udaljeni od uticaja staroslavenštine,
- d) tekstovi su dovoljno i ravnomjerno zastupljeni po stoljećima (kroz tristotinjak godina) pa je moguće pratiti razvojne promjene,
- e) vrlo su dinamična jezička kategorija, sklona promjenama po funkcionalnim obrascima; s jedne strane, očekuju se promjene s obzirom na stariju normu, a s druge strane – registar su gdje se dobro može prepoznati znakovita arhaičnost. Cilj je ovog rada bio kod razvoja prezenta prepoznati tu mjeru između arhaičnosti i inoviranja, i to kroz spomenuta četiri stoljeća. Osvjetljavanje ove problematike te sistematizacija razvojnih faza bilo bi od koristi za bosnistiku, ali i za sve filologije štokavskih jezika, kao i za slavistiku općenito.

Dalje, na osnovu poređenja prezentskih nastavaka i poveljama i evanđeljima mogli bismo zaključiti sljedeće:

Nastavak *-mъ* kojeg danas poznajemo u izmijenjenom obliku u savremenom bosanskoj jeziku vodi porijeklo iz atematskih glagola, koji su bili malobrojniji u odnosu na tematske glagole, ali su bili dosta frekventniji od njih. Ovo je razlog zašto su preovladali. U bosaničnim administrativno-pravnim tekstovima nastavak *-mъ* se javlja u 14. stoljeću

Pravu sliku prezenta u srednjovjekovnim pravnim tekstovima smo dobili tek poređenjem sa nastavcima prezenta u liturgijskim srednjovjekovnim tekstovima (evanđeljima). Ovakav prikaz razvoja prezenta kroz četiri stoljeća i kroz dvije različite

književne vrste zasigurno će omogućiti lakše savladavanje i razumijevanje (u nastavnom procesu) odnosa starobosanski jezik : savremeni bosanski jezik. U skorijoj budućnosti, a na tragu ovog istraživanja, mogli bismo ponuditi slične analize u drugim književnim vrstama.

Literatura

- Belić, Aleksandar (1969): Historija srpskohrvatskog jezika, knjiga II, sv. II, Beograd.
- Džanić, Almira (2015): *Glagolski oblici u bosaničnim pravnim tekstovima srednjovjekovne Bosne*, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka.
- Džanić, Almira (2011): *Jezik nekad, jezik sad – administrativno-pravni dokumenti*, post Scriptum, Post Scriptum, Bihać.
- Jerković, Vera (1975): *Paleografska i jezička ispitivanja o Čajničkom jevandjelju*, Novi Sad.
- Matasović R. (2001) Uvod u poredbenu lingvistiku, Matica hrvatska, Zagreb.
- Matasović R. (2009) Od praslavenskoga do hrvatskoga jezika (glasovi i oblici) u Povijest hrvatskoga jezika, knjiga 1: srednji vijek, CROATICA, Zagreb.
- Mihaljević M. (2008) Glagolski oblici u hrvatskoglagoljskim fragmentima 12. i 13. stoljeća, *SLOVO* (2006-'07), sv. 56-57: 333-349.
- Nikolić, S. (2005): Staroslavenski jezik – pravopis, glasovi, oblici, primeri sa rečnikom, Beograd – Banja Luka.
- Reinhart J. (2012) Historija bosanskoga jezika u srednjem vijeku u svjetlu isprava, Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova (knjiga 1) 137.
- Turbić-Hadžagić, Amira (2011): "Bosanični pravni tekstovi u srednjovjekovnoj Bosni", JU Javna biblioteka "Alija Isaković" Gradačac.

Development of the present in Bosnian legal texts of medieval Bosnia

Abstract

The paper deals with the development of the present tense in Bosnian legal texts of medieval Bosnia with the aim of better understanding the present tense and its continuations in the modern Bosnian language. The work is based on the corpus of charters that were created in the area of medieval Bosnia in the period from the 12th to the 15th century. We chose the corpus of charters because they are relatively far from the Church Slavonic language and are closer to the living vernacular. Present continuations are tabulated and accompanied by appropriate examples. This paper also includes a comparative analysis of the occurrence of present tenses in the Gospels. We chose this approach so that the relationship between Old Church Slavonicism and the influence of the vernacular language could be better observed. In part of this work, the method of learning and mastering the present tense is also methodologically explained through the teaching process at the faculty, because in our work with students we noticed the need for a more transparent presentation.

Keywords: *present tense, medieval Bosnia, verb forms, gospels, legal texts*

Adresa autorice:

Univerzitet u Bihaću
Pedagoški fakultet
almira.dzanic@unbi.ba
dzanic_almira@hotmail.com